

CİLT 1 ◀

2019
2020
YILI



KAZI **ÇALIŞMALARI**



Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

2019-2020 YILI KAZI ÇALIŞMALARI

CİLT 1

ANKARA 2022

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI ANA YAYIN NO: 3714/1
Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Ana Yayın No: 192/1

Editör

Dr. Adil ÖZME

e-ISBN: 978-975-17-5051-8 (Takım)
978-975-17-5052-5 (1. Cilt)

Grafik Tasarım

Nihal KARAPEK

Kapak Fotoğrafi

Abdulkadir ÖZDEMİR

Aşağı Kaleköy Barajı Projesi / Murat Höyük 2019 Yılı Kurtarma Kazısı

Not: Kazı raporları, dil ve yazım açısından Dr. Adil Özme tarafından denetlenmiştir.
Yayımlanan yazıların içeriğinden yazarlar sorumludur.

İÇİNDEKİLER

Abdulkadir ÖZDEMİR, Ziya KILINÇ,

Ergün DEMİR

AŞAĞI KALEKÖY BARAJI PROJESİ / MURAT HÖYÜK 2019 YILI KURTARMA KAZISI.....7

Abuzer KIZIL, Taylan DOĞAN

EUROMOS ANTİK KENTİ 2019 - 2020 YILI ÇALIŞMALARI.....19

Adnan DİLER, Bekir ÖZER, Hülya BULUT, Şahin GÜMÜŞ, Gökben AYHAN,

Zeynep DEMİRCAN AKSOY, N. Seda ERYILMAZ, Serap TOPALOĞLU

PEDASA 2019-2020.....35

Akın ERSOY, Sarp ALATEPELİ, Ozan ÇAKMAK

SMYRNA / İZMİR 2019-2020.....59

Ali BAŞ, Remzi DURAN, Necla DURSUN, Şükrü DURSUN, Rasim BAĞIRLI

2019 YILI KEYKUBADIYE SARAYI KAZISI.....75

Ali Yalçın TAVUKÇU, Akın TEMÜR, Zerrin AYDIN TAVUKÇU, Mesut CEYLAN, Sinem COŞKUN,

Kasım EKER, Ayşe AVLİ

ALABANDA 2019 – 2020.....95

Andreas SCHACHNER

2019-2020 YILLARI BOĞAZKÖY-HATTUŞA'DA KAZI VE RESTORASYON

ÇALIŞMALARI.....107

Aslı ERİM-ÖZDOĞAN, Savaş SARIALTUN

ÇAYÖNÜ TEPEŚİ 2019 KAZI VE DÜZENLEME ÇALIŞMALARI.....125

Aslı ÖZYAR, Elif ÜNLÜ, Türkan PİLAVCI, Serdar YALÇIN, Virginia VERARDI, Kutay ŞEN,

Marta KOUMARI, Azra KOÇER, Yılmaz YENİLER, Sena BASKIN

TARSUS-GÖZLÜKULE 2019 YILI KAZISI.....141

Asuman BALDIRAN

IASOS 2019- 2020 YILLARI KAZI VE ARAŞTIRMA ÇALIŞMALARI.....159

Atila ENGİN, Engin ÖZGEN, Sabahattin EZER, Abdülhamit KAVAK, Aydoğan BOZKURT, Derya BOZKURT, Şenay DORUK ENGİN, Deniz Burak KİŞNİŞ OYLUM HÖYÜK 2019 -2020.....	169
Aygün EKİN MERİÇ, Ali Kazım ÖZ, Nezihat KÖŞKLÜK KAYA, Fatih Hakan KAYA, Nihal KARDORUK İZNİK ROMA TİYATROSU 2019-2020 YILLARI KAZI VE RESTORASYON ÇALIŞMALARI.....	189
Ayla SEVİM EROL, Alper Yener YAVUZ, Erhan TARHAN, Serdar MAYDA, Tümel Tanju KAYA, Mehmet Cihat ALÇİÇEK, Kaan ÜRKER, Büşra ALADAÇ, Çilem SÖNMEZ SÖZER ÇORAKYERLER 2019-2020 YILI ÇALIŞMALARI.....	217
A. Tuba ÖKSE, Vehbi YURT, Ayşin KONAK, Mesut VURAL, İ. Tayfur AŞKAR AMBAR BARAJI-AMBAR HÖYÜK VE GRE FILLA (AMBAR I) 2019-2020 KAZILARI.....	231
A. Tuba ÖKSE, Vehbi YURT, Şakir CAN, Ayşin KONAK, AMBAR BARAJI-KENDALE HECALA 2019-2020 KAZILARI.....	249
Ayşegül AYKURT, Kadir BÖYÜKULUSOY, Nurçin GÖÇMEN, Hasan Umut KIVRAK, Mertcan KAVAS LİMAN TEPE 2019 YILI KARA KAZILARI.....	265
Bahadır DUMAN TRİPOLİS 2019- 2020 YILI KAZI VE RESTORASYON ÇALIŞMALARI.....	283
V. Belgin DEMİRSAR ARLI İZNİK ÇİNİ FIRINLARI KAZISI 2019-2020 YILI ÇALIŞMALARI.....	303
Bilal SÖĞÜT STRATONİKEİA VE LAGİNA 2019-2020 YILI ÇALIŞMALARI.....	323
Bilge HÜRMÜZLÜ, Ahmet MÖREL, Burak SÖNMEZ, Thomas SCHENK, ArieKai-BROWNE, Lidewijde DE JONG SELEUKEIA SIDERA ANTİK KENTİ 2019-2020 YILLARI KAZI, TEMİZLİK VE JEOFİZİK ÇALIŞMALARI.....	343

Bora UYSAL, Ali ÇİFÇİ ELBİSTAN KARAHÖYÜK KAZISI 2019-2020	355
D. Burcu ERCİYAS, Aslıhan ÇİVİLİDAĞ KOMANA ARKEOLOJİK ARAŞTIRMA PROJESİ 2020 YILI KAZI ÇALIŞMALARI	367
Burçin ERDOĞU, Nejat YÜCEL GÖKÇEADA UĞURLU-ZEYTİNLİK 2019-2020 YILI ÇALIŞMALARI: ÇANAK ÇÖMLEKSİZ NEOLİTİK DÖNEM TABAKALARI	375
C. Brian ROSE, Ayşe GÜRSAN SALZMANN GORDION 2019-2020	379
Celal ŞİMŞEK 2019 YILI LAODIKEIA ÇALIŞMALARI	391
Cesur PEHLEVAN, Pınar GÖZLÜK KIRMIZIOĞLU, Okşan BAŞOĞLU, Uğur DOĞAN, Ayhan YİĞİT, Ferhat KAYA, Ali AKBABA 2019 YILI YENİYAYLACIK FOSİL LOKALİTESİ KAZISI	413
Cevdet Merih EREK, İraz Aslı YAMAN, Umutcan DOĞAN DİREKLİ MAĞARASI KAZILARI 2019/2020	421
Christof BERNS, Christine ÖZGAN MİLET 2019 VE 2020 YILLARI ÇALIŞMALARI	435
Christopher H. ROOSEVELT, Tunç KANER, Christina LUKE KAYMAKÇI ARKEOLOJİ PROJESİ: 2019–2020 YILLARI KAZI VE ARAŞTIRMA SONUÇLARI	451
Claire BARAT, Emine KÖKER GÖKÇE, Jean-François PİCHONNEAU PORSUK-ZEYVE HÖYÜK 2019 YILI KAZI ÇALIŞMALARI	477
Cumhur TANRIVER, Bora ERTÜZÜN, Aylin Ümit ERDEM, Duygu Sevil AKAR-TANRIVER ESKİ SMYRNA (BAYRAKLI ÖREN YERİ) KAZISI 2019-2020	495

Çiler ÇİLİNGİROĞLU, Arkadiusz MARCİNIAK, Canan KARATAŞ YÜKSEL, Ömer Faruk TÜRKAN
ÇATALHÖYÜK 2019.....513

Davut KAPLAN, Oğuz KOÇYİĞİT, Tolga ÖZHAN, Çilem YAVŞAN, Onurcan YAVUZ
2019-2020 YILI SMINTHEION/GÜLPINAR KAZI VE ONARIM ÇALIŞMALARI
(40-41. YIL).....529

STRATONIKEIA VE LAGINA 2019-2020 YILI ÇALIŞMALARI

Bilal SÖĞÜT*

Muğla İli, Yatağan ilçesi, Eskihisar Mahallesi'nde yer alan Stratonikeia Antik Kenti'nde ve Turgut Mahallesi'nde bulunan Lagina Hekate Kutsal Alanı'nda 2019-2020 yıllarında kazı, konservasyon ve restorasyon çalışmaları ile rölöve restitüsyon ve restorasyon çizimleri yapılmıştır. Bunlara ilave olarak farklı dönemlere tarihlenen yapıların temizliği, mimari blokların tasnifi ve çevre düzenlemesi ile ilgili faaliyetler de gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmaların bir bölümü Muğla Müze Müdürlüğü başkanlığında, bir bölümü ise Bakanlık Yetkili Uzmanları ile yürütülmüştür. Yapılan çalışmalara farklı üniversitelerden öğretim elemanı, uzman ve öğrencilerin yanı sıra işçilerden oluşan bir ekip katılmıştır¹. Bu yılki çalışmalar, ağırlıklı olarak Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Türk Tarih Kurumu, Güney Ege Kalkınma Ajansı, Muğla Valiliği, Yatağan Kaymakamlığı, Yatağan Belediyesi ve Pamukkale Üniversitesi² tarafından maddi olarak desteklenmiştir. 19 Ağustos 2019 tarihinde Cumhurbaşkanı Sayın Recep Tayyip Erdoğan başta olmak üzere, pek çok yöneticimiz ile yerli ve yabancı kişi kazımızı ziyaret etmiştir.

Stratonikeia ve Lagina'da gerçekleştirilen kazı, konservasyon ve restorasyon çalışmalarının dışında, kent içinde ve müzelerde Stratonikeia buluntusu eserler ile ilgili katalog ve araştırmalar sürdürülmüştür³.

* Prof. Dr. Bilal SÖĞÜT, Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Pamukkale-Denizli/TÜRKİYE, bsogut@pau.edu.tr

- 1 Kazılara Denizli Pamukkale, Konya Selçuk, Aydın Adnan Menderes, Eskişehir Anadolu, Ankara Hacı Bayram Veli, Muğla Sıtkı Koçman, Kırşehir Ahi Evran, Burdur Mehmet Akif Ersoy, Samsun Ondokuz Mayıs, İzmir Ege ve Dokuz Eylül, Niğde Ömer Halis Demir, Afyon Kocatepe, Isparta Süleyman Demirel ve Uygulamalı Bilimler üniversitelerinden Arkeoloji, Restorasyon, Sanat Tarihi, Mimarlık, İç Mimarlık, Peyzaj Mimari, Şehir ve Bölge Planlama, Epigrafi, Tarih, Kimya, Zoolog, Botanik, Jeoloji, Metalurji ve Malzeme, Antropoloji ve Tekstil alanlarında çalışan öğretim elemanı, uzman ve öğrenciler katkıda bulunmuşlardır. Çalışmalarımız önce Muğla Müzesi, sonrasında Bakanlık Yetkili Uzmanları ile devam etmiştir. 2019 yılında İzmir Müzesi'nden Tuğba Çavuşoğlu, Konya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nden Yusuf Benli ve İstanbul Restorasyon ve Konservasyon Merkez ve Bölge Laboratuvar Müdürlüğü'nden Tarık Güçlütürk; 2020 yılında ise Denizli Arkeoloji Müzesi'nden Kerim Karakurt ve Muğla Müzesi'nden Halil Kocaman çalışmalarımıza katılmışlardır. Kazıya katılan ve emeği geçen tüm ekip üyelerine ve Bakanlık Yetkili uzmanlarına tekrar teşekkür ederim. Kentteki çalışmaları her zaman destekleyen ve bizleri yalnız bırakmayan Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Muğla Valiliği, Yatağan Kaymakamlığı, Pamukkale Üniversitesi, Yatağan Belediyesi, Muğla İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü ve EPOS7 Derneği'ne şükranlarımı sunuyorum.
- 2 "Stratonikeia Bouleuterionu ve Çevresindeki Yapıların Konservasyon ve Araştırılması" adlı çalışmalar Pamukkale Üniversitesi, Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü tarafından 2019KRM008 numaralı proje ile desteklenmektedir. Yakın ilgi ve destekleri için tüm yöneticiler ile idari personele çok teşekkür ederim.
- 3 Gösterdikleri yakın ilgi ve yaptıkları yardımlardan dolayı Muğla, Milas ve Bodrum Müze Müdürleri ve uzmanlarına çok teşekkür ederim.

1) STRATONİKEİA VE LAGİNA ÇALIŞMALARI

2019 yılı içerisinde yaklaşık 10 ay hiç ara vermeden devam eden faaliyetlerde, Batı Caddesi'nde *gymnasion propylonu* ve *latrina*, tiyatro, tapınak terası, Kuzey Şehir Kapısı, Kuzey Caddesi, Kutsal Yol, *bouleuterion* ve tiyatrodaki kazı ve restorasyon çalışmaları yapılmıştır. Bunun yanı sıra Stratonikeia'da Köy Meydanı, Mustafa Tosun Evi, Osmanlı Çeşmesi ve Hasan Sar Evi müstemilatı olan depo ile Lagina Kuzey *Stoa*, 2020 yılı içerisinde ise, Kuzey ve Batı Sütunlu Caddeleri, Kuzey Şehir Kapısı, tiyatro, *latrina* ve kuzey ve batı caddelerinin birleşme noktasında kazı ve konservasyon çalışmaları yapılmıştır. Bunlara ilave olarak Semerci Ömer Evi, II. Mahmut ve Şaban Ağa Cami çeşmeleri ile Osmanlı Dönemi Köy Meydanı'nda çizim, restorasyon ve alan düzenlemesi gerçekleştirilmiştir.

1.1.2019 Yılı Çalışmaları

1.1.1 Kutsal Alan Terası Sondaj Çalışması

Tiyatronun üst terasında, tapınak, altar, *stoa* ve *propylona* ait kalıntıların bulunduğu Augustus Kutsal Alanı yer almaktadır. Augustus Kutsal Alanı'nın bulunduğu yer ve batısında ki terasın Arkaik Döneme kadar inen bir tarihinin olabileceği düşünülmekle birlikte, bunun kesinleştirilmesine yönelik olarak alanda sondaj kazısı başlatılmıştır. Bu sebeple terasın batı kısmında, 19SKAS01 kodu verilen bir alan belirlenerek sondaj çalışmalarına başlanmıştır (Resim: 1). Burada yapılan çalışmalarda 0,65m. derinliğe inilmiş ve herhangi bir yapı kalıntısına rastlanmamıştır. Bulunan sikkeler, seramik parçaları ve küçük buluntular bu tabakanın M.S. 4. -7. yy. lar arasında kullanıldığını göstermektedir. Stratonikeia içerisinde Erken Bizans Dönemine tarihlenen yapılar bilinmekle birlikte, Augustus Kutsal Alanı içerisindeki sondaj alanında şimdilik herhangi bir yapı kalıntısına rastlanmamıştır. Tiyatronun M.S. 365 yılı depreminden sonra kullanılmadığı bilinmektedir. Bu terasın en son kullanımı ve erken tarihi ile ilgili kesin sonuçlara, yapılacak yeni çalışmalarla ulaşılması hedeflenmektedir.

Burada yapılan çalışmalarda M.S. 5-7. yy. lar arasında değişen seramik ve cam parçaları, demir çivi ve bronz sikkeler bulunmuştur. Sikkeler, M.S. 2. yy. sonu- M.S. 3. yy. başına verilen ve Erken Bizans Döneminde hala kullanılmakta olan⁴ bir örnek dışında, 5 sikkeler M.S. 355-395 arasına tarihlenmektedir⁵. Bulunan seramik parçaları ve sikkelerden anlaşıldığı kadarıyla bu tabaka Erken Bizans Dönemi dolgusu olmalıdır.

Ele geçirilen buluntular arasında pişmiş toprak ekmek damgası da yer almaktadır⁶. Daire-

4 Sikkeler parçalara ayrıldığı ve elimizde yalnızca iki parçası bulunduğu için üzerinde kontrmark damgasının bulunup bulunmadığı anlaşılamamaktadır.

5 Bu sikkeler II. Iulianus-MS 355-361, I. Theodosius-MS 383-392, II. Constantinus-MS 355-361, /II. Valentinus-MS 383 yıllarına tarihlenmektedir.

6 Ekmek damgası: Ökaristi ayinlerinde dağıtılan, metafor olarak İsa'nın bedenini, Tanrının insan görünümünde dünyaya gelmesini temsil eden ve "Prospora" da denilen ayin/ökaristi ekmeği üzerine basılan damgadır (Köroğlu-Perk 2016, 531).

sel formlu ekmek damgasının üst kısmında bulunan silindirik tutamağın gövde ile birleştiği yüzeyin kenarı, İon *kymationu* bezemelidir (Resim: 2). Kazıma yöntemi ile elde şekillendirilen İon *kymationun* yumurtalarının arasında mızrak uçları vardır. Damganın iç kısmı ise çukurlaştırılarak, haç motifi ile dörde bölünmüştür. Haçın boşluk kısımlarında “Π, P, A, K” harfleri yer almaktadır. Bu harflerin anlamını çözebilmek amacıyla farklı kombinasyonlar oluşturulmuş ve bir anagram meydana getirdikleri tespit edilmiştir. Saat yönüne göre “Π” harfi ile okunmaya başladığında “IIPAK” harfleri görülmüş ve “πρακτήρ” veya “πρακτικός” gibi kelimelerin kökeni olabileceği düşünülmüştür. Bu kelimeler “yapan, yaratan, yaratıcı kimse, etkin, tesirli” anlamına gelmekte olup, mührün işlevi ile de bir bütünlük arz etmektedir. Saat yönünün tersine göre “K” harfi ile okunmaya başladığında ise diğer anlamlı kelimenin tersten okunuşu olan “KAPIT” kombinasyonu görülmekte ve “καρπός” kelimesinin kökeni ve kelimenin yakın türevleri ile benzerlik gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu kelime ise “ürün, meyve, sonuç, bilek, yen” anlamlarına gelmektedir⁷. Her iki yönden okunduğunda da farklı ve olumlu anlamlar içeren bu anagramın bulunduğu mührün yalnızca ekmek mührü olarak mı yoksa farklı bir amaçla mı kullanıldığı da sorgulanmış ve özellikle M.S. 4-7. yy. lar arasına tarihlenen bazı mühürlerin hem tören ekmeklerini hem de dini yapılarda ele geçirilen depo kaplarını mühürleyerek kutsamada kullanıldığı tespit edilmiştir⁸. Stratonikeia örneğinde görülen anagramın anlamları arasında ürün ve meyve gibi kelimelerin bulunması, mührün ökaristi ayinlerinin yanı sıra bu tarz depolama işlemlerinde de kullanılmış olabileceğini düşündürmektedir. Stratonikeia örneğinde de bulunan haç motifi ile her dönem ekmek mühürleri üzerinde sıklıkla karşılaşılmış⁹ rağmen, mührün içinde bulunduğu konteksin genellikle Erken Bizans Dönemine ait olması, ekmek damgasının M.S. 4-7. yy. lar arasında üretildiğini ve kullanıldığını düşündürmektedir.

1. 1. 2 Kuzey Sütunlu Cadde Kanalizasyonu

Kuzey Şehir Kapısı önündeki meydanın güney orta kısmından başlayarak kent merkezine doğru ilerleyen, her iki kenarında Roma İmparatorluk Döneminde Korinth düzeninde portiklerin olduğu 8,70m. genişliğindeki anıtsal yol, Kuzey Sütunlu Cadde olarak isimlendirilmektedir¹⁰ (Resim: 3). Bu cadde, dini törenler ve günlük kullanımlarda kent içerisindeki önemli bir güzergahı oluşturmaktadır¹¹. Klasik Dönem öncesinde de burada bir yolun bulunduğu, özellikle Lagina ve o bölgedeki yerleşim ve kutsal alanlar ile her dönemde kentte, ulaşımın bu güzergahtan sağlanmış olduğu düşünülmektedir. Bu duruma göre M.Ö. 4. yy. da kent planlamasında, bu caddenin buraya yapılmış olabileceği varsayılan görüşler arasındadır.

7 G. Çelgin, *Eski Yunanca Türkçe Sözlük*, Alfa Yayınları, 2018, 406.

8 G. Koroğlu-H. Perk, “Haluk Perk Müze ve Koleksiyonu’ndaki Örneklerle Orta Bizans Döneminden Kutsal Ekmek Mühürleri”, Ed. A. Ödekan-E. Akyürek-N. Necipoğlu, *I. Uluslararası Sevgi Gönül Bizans Araştırmaları Sempozyumu*, 2016, 533.

9 Koroğlu-Perk 2016, 531.

10 B. Söğüt, *Stratonikeia (Eskihisar) ve Kutsal Alanları*, İstanbul, 2019, 75, Res. 43.

11 B. Söğüt, “Stratonikeia 2008 Yılı Çalışmaları”, *31. Kazı Sonuçları Toplantısı-4*, 2010, 270, 284, Res. 9.

Kente girişi sağlayan kapı ve cadde düzenlemeleri, M.S. 139 yılında gerçekleşen depremde yıkılmış ve sonrasında Kuzey Şehir Kapısı ve çeşme yapısıyla birlikte yeniden planlanıp, inşa edilmiştir¹².

Bu imar faaliyetinde caddenin ilk taşıyıcı elamanları postamentli Attik-İon kaide, yivsiz tek parça gövde ve Korinth başlıklı paye ve devamı da aynı şekilde düzenlenmiş olan Korinth sütunlarından oluşmaktadır. Tam olarak ana güzergâh konumunda olan ve günlük kullanım dışında, özellikle dini törenlerde de kullanılan, tekerlekli araçların girmedığı Kuzey Sütunlu Cadde'nin doğu ve batısında birer portik mevcuttur¹³.

Kuzey Sütunlu Cadde, M.S. 365 yılındaki depremin sonrasında, kentteki Roma İmparatorluk Dönemi ve öncesine ait, yıkılan ve fonksiyonu değişen yapılardan getirilen mimari elemanlar ile yeniden düzenlenmiştir. Böylece Geç Antik Çağda M.S. 4-5. yy. lardaki Kuzey Sütunlu Cadde'nin yeni düzenlemeleri, kentin farklı alanlarından getirilen kaide, Dorik taşıyıcı ve üst yapı elemanlarıyla tekrar düzenlenmiştir. Aynı dönemde ticari ve dini yapılar bu caddenin doğu kısmında toplanmıştır¹⁴. Kuzey Sütunlu Cadde'nin başlangıcında yer alan kemerli geçiş ve doğu portik zeminindeki mozaikler de bu imar sürecinde eklenmiştir¹⁵. Mozaiklerin yıl boyu açıkta görülmesini sağlamak ve teşhirini kolaylaştırmak için üzeri koruma çatısı ile kapatılmıştır (Resim: 4).

Caddede yapılan diğer bir çalışma da kentin atıklarının sistemli bir şekilde yerleşim dışına akıtılmasını sağlayan kanalizasyon ile ilişkilidir. Bu kanalizasyon düzenlemelerinin biri Batı, diğeri ise Kuzey Sütunlu Cadde'de yer almaktadır. Bunlardan yalnızca Kuzey Sütunlu Cadde üzerinde bulunan kanalizasyonun başlangıç bölümü ve yaklaşık 90m. uzunluğundaki kısmı açılarak sistemin detayı hakkında bilgi edinilmiştir¹⁶.

Kuzey Sütunlu Caddede yapılan çalışmalarda, kanalizasyon hattı üzerinde, kuzeyden güneye doğru numaralandırılan 106 adet kapak taşı kaldırılıp, kanalizasyonun iç temizliği yapılmıştır. Bu kanalizasyon hattı, Kuzey Şehir Kapısı havuzundan güneye doğru, Kuzey Sütunlu Cadde'nin orta alt kısmı boyunca uzanmaktadır. Kanalizasyon ortalama 1,60m. de-

12 Söğüt 2019, 76, Çiz. 13.

13 Her iki kenarda da iki basamak ile peristasislerin stylobatına çıkılmaktadır. Korinth düzeninde cepheye sahip olan portiklerin üzerinde kışın yağmurdan, yazın sıcaklardan korumak amaçlı olasılıkla arka duvarlardan sütunlara doğru tek kırma çatının olduğu düşünülmektedir.

14 B. Söğüt, "Stratonikeia'nın Yerleşim Tarihi ve Yapılan Çalışmalar", Ed.: B. Söğüt, *Stratonikeia ve Çevresi Araştırmaları, Stratonikeia Çalışmaları 1*, İstanbul, 2015, 2, 6, Fig. 5.

15 B. Söğüt-F. Aytekin, "Stratonikeia Kuzey Sütunlu Cadde Doğu Portik Mozaigi", *Yrd. Doç. Dr. Barış Salman Anı Kitabı, Ege Yayınları*, İstanbul, 2017, 221-232. Bu mozaiklerin koruma ve onarım çalışmaları ile ilgili geçtiğimiz yıllarda yüksek lisans tezi hazırlanmış ve uygulaması yapılmıştır (A. Yaşar, "Stratonikeia Koruma ve Onarım Çalışmaları", 506-507: B. Söğüt, "Stratonikeia 2014 Yılı Çalışmaları", 37. *Kazı Sonuçları Toplantısı-3*, 2016, 493-516 içinde; A. Yaşar, "Stratonikeia Doğu Portik Taban Mozaiklerinin Mevcut Korunma Durumu ve Konservasyonuna Yönelik Öneriler", *Stratonikeia Çalışmaları-1, Stratonikeia ve Çevresi Araştırmaları*, Ed. B. Söğüt, İstanbul, 2015, 265-276).

16 Söğüt 2019, 78-81, Res. 44.

rinliğinde ve 0,70m. genişliğindedir (Çizim: 1). Hat üzerindeki kanalizasyon kapakları ile yol döşemesi aynı seviyede olmak kaydıyla, yüksekliği ortalama 0,35m. -0,40m. arasında değişmektedir¹⁷.

Restorasyon çalışmaları sürecinde projesine uygun olarak, açılan kanalizasyonun üzeri tekrar kapatılmıştır¹⁸. Bu uygulamalarda öncelikle mevcut taşlar kullanılmış ve bunlardan eksik olanların yerine dokuya uygun ve özgün ölçülerinde mermer bloklar tercih edilmiştir. Burada küçük bir bölümünün üzeri, kente gelen ziyaretçilerin kanalizasyonun nasıl olduğunu rahat bir şekilde görebilmeleri amacıyla, üzerinde yürünebilir temperli cam ve demir ızgara ile örtülmüştür. Yapılan demir ızgara ile kanalizasyonun havalandırması da sağlamıştır¹⁹ (Resim: 5-6).

Caddenin kullanım evreleri dikkate alındığında, kanalizasyon sisteminin de Geç Antik Çağ'da (M.S. 4-5. yy.) yenilenerek tekrar kullanıldığı düşünülmektedir. Kanalizasyonda tespit edilen seramiklerin tarih aralığı da bu konuyu desteklemektedir (Çizim: 2).

Kuzey Sütunlu Cadde kanalizasyon sisteminin asıl işlevi, kuzey kapının iki girişi arasındaki çeşmeden gelen fazla suyun akıtılması ve caddenin her iki kenarında bulunan yan kanallardaki atık ve yüzeyden gelen yağmur suyunun toplanmasını sağlayarak caddedeki hafif bir eğim ile güneye doğru akıp, Batı Cadde'den gelen kanalizasyonla birleşerek kentin dışına aktarımını sağlamaktadır. Bu kanalizasyon hattının planı incelendiğinde, kanalizasyonun en altından çeşmeden gelen fazla suyun aktığı, yan kenarlardan gelen atık suların ise mümkün olduğunca farklı seviyelerde, sürekli akan temiz suyun üzerine döküldüğü anlaşılmaktadır. Böylece atık ve pis suyun, kanalizasyon hattında birikmeyip, beklemeden diğer çeşmeden gelen temiz suların da yardımıyla kent dışına aktarımı gerçekleştirilmektedir²⁰.

1.2.2020 Yılı Çalışmaları

1.2.1 Latrinada Yapılan Çalışmalar

Yerleşimin merkezinde bulunan *latrina*, Batı Caddesi ile Roma Hamamı-1 yapıları arasında, Batı Caddesi'nden *gymnasiona* girişin sağlandığı *propylon*un hemen güneydoğusunda yer almaktadır. Böylece *latrina*, çevresindeki kalıntılara göre kamu yapıları arasında bulunmaktadır. Burada Batı Cadde ve Roma Hamamı-1 yapısında daha önceki yıllarda çalışma devam ederken *latrinaya* rastlanmış ve buradaki kazılara doğu bölümden itibaren başlanmıştı. Bu yıl *latrinadaki* çalışmalara daha önceki kalındığı yerden devam edilmiştir.

17 Söğüt 2019, 80, Res. 45, Çiz. 14.

18 Çeşmeden itibaren 88, 50 m'lik uzunluğa sahip bölümde, kuzeyde çeşme havuzu önünde 0,20 m kotta başlayıp, güneyde 103 numaralı bloğun bulunduğu alanda 1,30 m kota kadar inen kanalın toprak dolgusu temizlenmiştir ve kireç harç ile yapılan zemini ortaya çıkartılmıştır. Ayrıca caddenin her iki kenarındaki mekanlardan gelen atık sularını kanalizasyona taşıyan kanallar ile künk hatları tespit edilmiştir.

19 Benzer uygulamalar için bkz. Z. Tanaç Mine-U. Oğuzhan, "Arkeolojik Alanlarda Koruma Çatıları ve Gezi Platformlarının Düzenlenmesi Kriterleri", *DEÜ Mühendislik Fakültesi, Mühendislik Bilimleri Dergisi* 12/2, 2010, 55-60.

20 Söğüt 2019, 81.

2020 yılında *latrinayı* açığa çıkarmak için yapılan çalışmalarda öncelikle 20SRH1-Ev2 numaralı Mehmet Saygın Evi'nin temel taşları temizlenmiştir. Daha sonra *latrinanın* 2015 yılında yarım kalan çalışmalarına batı bölümde başlanmış ve üst katmanda Beylikler Dönemine ait olan sıralı 3 mekandan oluşan “Yapı A” açığa çıkarılmıştır.

Latrinanın zemin planını anlayabilmek için Yapı A sınır duvarlarının etrafında devam ettirdiğimiz çalışmalarda hem *peristilin* sınırları hem de temiz ve pis su kanallarının bir bölümü açılmıştır. Buna göre *latrinanın peristilinin* içten içe 6,80m.x6,06m. dıştan dışa ise 8,75m.x8,00m. ölçülerinde, kareye yakın bir şekilde ve 4x4 sütunlu olarak yapıldığı anlaşılmıştır. Zeminde temiz su kanalının başlangıç noktası olan dağıtım şebekesinin ortaya çıkarılması ile kanallara aktarılan suyun dağılım yönleri ve kanalların toplam uzunluğu da tespit edilmiş olup, kuzey ve doğuda olmak üzere pis su kanalına dökülen 2 nokta bulunmuştur. Çalışmalar sonucunda elde edilen verilere dayanılarak yapılan restitüsyon planına göre Geç Antik Çağda -aynı zamanda Roma Döneminde- *latrinanın* 92 kişilik olduğu ve bu durumuyla Anadolu’da varlığı bilinen *latrinaların* içerisinde Hierapolis’ten sonra en büyük 2. *latrina* olduğuna karar verilmiştir (Resim: 7).

Latrina çevresinde yapılan bir diğer çalışma yapı ile bağlantısı da bulunan lahit koridorunda gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalar sırasında 10,10m. uzunluğunda ve 2,60m. yüksekliğindeki alan kazılmış ve bu tabakanın tamamen dolgu tabakası olduğu belirlenmiştir. Bu dolgudan M.Ö. 1. yy. ve M.S. 3. yy. arasında tarihlenen seramik ve kiremit parçaları ile küçük buluntular ele geçirilmiştir (Çizim: 3). Böylece burasının M.S. 3. yy. da doldurulmuş olabileceği sonucuna varılmıştır. Çalışmalar sonucunda hem *apodyterium* kuzey duvarının hem de *latrinanın* güney sınır duvarının zemininde bulunan destek duvarlarının arasında kayrak ve kum taşından oluşan zemine ulaşılmıştır.

Lahit koridorunun zemin seviyesi ve *latrinanın* 2015 yılında açığa çıkarılan pis su kanalının zemin seviyesi karşılaştırıldığında aynı oldukları görülmüştür. Yapılan tespitlere göre lahit *apodyterium* duvarı içerisine yerleştirildiğinde, bu koridor ve *latrinanın* güney sınır duvarı vardı. Lahit koridorunda görülen *latrinanın* güney sınır duvarının zemin kısmındaki açılmalar da hem Roma Hamamı-1’in 2. evresinin hem de *latrinanın* aynı dönemde yapıldığını destekler niteliktedir. Bu durum *latrinanın* güney sınır duvarı ile Roma Hamamı-1’in 2. evre duvarlarının yapılarının oldukça benzer olmasıyla da desteklenmektedir (Resim: 8).

Lahdin mevcut zemin seviyesinin hamamın *palestra* bölümünden 1,38m. yüksekte olması lahit koridorunun zemininin yükseltildiğini göstermekte ve alt kısımdaki boşlukta olası bir gömünün varlığını düşündürmektedir. Bu boşluğu kapatabilmek için *latrinanın* güney sınır duvarı da yapılmış ve aynı zamanda *latrinanın* zemin seviyesi de lahit koridorunun zeminine kadar yükseltilmiş olmalıdır. Bir diğer olasılık ise *latrina* yapılmadan önce alanın Batı Cadde zemini ile aynı seviyede olduğu ve kanalizasyonu oluşturmak için belirli bir seviyeye kadar kazıldığıdır. Lahit Koridoru *apodyterium* ve *latrinanın* güney sınır duvarının taban seviyelerine kadar daha sonra kazılmış da olabilir. Bunlar gelecekte yapılacak kazılar sonucunda kesinlik kazanacaktır.

Ayrıca doğuda lahit koridorunu da sınırlayan *apodyterium*un kuzeyine sonradan ek olarak yapılan duvarın işlevi burada önem kazanmaktadır. Bu ek duvarın M.S. 139 yılı depreminden sonraki evrede yapıldığı düşünülmektedir. Duvarın *palestray*ı oluşturmak ve *latrinanın* doğu duvarını desteklemek gibi aynı anda birçok farklı işlev üstlendiği anlaşılmaktadır. Çalışmalar sonucunda açığa çıkarılan *latrinanın* kuzey duvarının ise aynı zamanda orijinal biçimde tüm kuzey hat boyunca devam eden hamamın kuzey sınır duvarı da olduğu anlaşılmıştır. Kuzeyde bulunan bu duvar hattı batıya doğru takip edildiğinde, duvarın *gymnasion* doğu sınır duvarına ulaşmadan düz bir hat ile düzgün bir şekilde kesildiği görülmüştür. Bu durum, *gymnasion*-dan *latrina* ve Roma Hamamı-1'e doğru geçişi sağlamak amacıyla hamamın kuzey duvarının -aynı zamanda *latrinanın* kuzey duvarı- bu kısımda bitirildiğini ve *apodyterium* ile arasında bir bağlantı duvarı olmadığını göstermektedir.

Latrinanın açığa çıkarılan tüm duvarlarının yapıları incelendiğinde, *latrinanın* kuzey sınır duvarının hâlihazırda orijinal hamam duvarını kullandığı ve ayrıca güney sınır duvarının hamamın 2. evre duvarlarıyla benzer yapıda olduğu görülmüştür. Batı duvarın tamamı ve doğu duvarın bir kısmı ise olasılıkla M.S. 365 yılındaki deprem ile yıkılmış ve Geç Antik Çağ evresinde tekrar yapılmıştır. Bu durum temiz su kanalları üzerinde bulunan ve Geç Antik Çağ kullanımı sırasında yapıldığı düşünülen ahşap oturma banklarına ait dübel delikleri ile de açıklanabilir. Bu yıl tamamı açığa çıkarılan kanallara göre kuzey ve batı kısmın tamamının, doğu da ise sadece bir bölümün ahşap oturma bankları ile kaplandığı anlaşılmıştır. Doğuda bir destek duvarı ile desteklenen bölümde ve orijinal olarak kaldığı düşünülen güney sınır duvarının ön kısmında uzanan temiz su kanalları üzerinde bu dübel deliklerinin görülmemesi, yalnızca deprem sırasında yıkılan duvarların önüne Geç Antik Çağda ahşap oturma banklarının yerleştirildiğini düşündürmektedir.

Latrinanın batısında, *gymnasion* doğu sınır duvarı ve hamam kuzey duvarının bittiği noktada bulunan sokaktan, *latrinaya* ve aynı zamanda hamama geçişlerin sağlandığı düşünülmektedir. Bu sokak olasılıkla güneye, hamamın sonlandığı noktaya kadar da devam etmektedir. Bu durum antik dönemde *latrinayı* da imar planı içerisine dâhil etmiş olduklarını göstermektedir. Ancak *latrinada* ve diğer yapılarda olduğu gibi bu sokak da lahit koridorunun zemin seviyesine göre yüksekte kalmakta ve koridora bir merdiven ile giriş yapıldığını düşündürmektedir. Olasılıkla aktif kullanıldığı dönemde lahit koridoru halka açık değildi ve yalnızca özel seremoniler için giriş yapılmasına izin veriliyor olmalıydı. *Latrinanın* imar planı içerisine dâhil olması ve hamamın kuzey duvarını, sınır olarak kullanması Roma Hamamı-1 ile birlikte üzerinin kapatıldığını da düşündürmektedir. Roma Döneminde bu iki yapının çatı sistemleri ortak olmalıydı. Ayrıca doğuda bulunan girişte Hamam ve *Latrina* arasındaki geçiş sirkülasyonu için duvar içerisine yapılmış bir kapı bulunmalıydı.

Latrinanın son kullanımının ne zaman olduğu tam olarak bilinmemekle birlikte batı-ön kısmında açığa çıkarılan yoğun yangın tabakasından anlaşıldığına göre bu yangınla birlikte sonlandığı düşünülebilir. Ancak yangın tabakasının içerisinde kesin tarih verecek bir buluntuya rastlanılamaması, Beylikler Döneminde yapılan düzenlemelerde alanın karışmış olma-

ısıyla ilişkili olabilir. Alanda bulunan seramik parçaları incelendiğinde, Geç Antik Çağdan sonra Beylikler Dönemine kadarki sürece ait bir parçanın ele geçmediği yerin en geç M.S. 7. yy. ortalarına kadarki süreçte terkedildiğini düşündürmektedir²¹. *Latrinaların* hangi depremde yıkıldığı tam olarak bilinemesi de bu süreç Stratonikeia ve çevresinde tespit edilmiş olan Heraclius Döneminde (M.S. 610-641) olduğu bilinen depremle²² ilişkilendirilebilir. Özellikle Kuzey Şehir Kapısı önündeki Geç Antik Çağ yapısından, bu tarihin M.S. 615 yılı olabileceği sonucu çıkmıştır. *Latrina* kanallarının tamamı temizlendikten sonra bu konuda biraz daha kesin bir sonuca ulaşılabileceğini düşünmekle birlikte, yapının terk edilme tarihlerinin şimdilik aynı yıllar olabileceğini düşünüyoruz.

Tüm bu veriler ışığında *latrinaların* M.S. 2. yy. ile M.S. 7. yy. arasında bir kullanım görmüş olabileceği, sonrasında ise aynı alanda Beylikler Dönemi yapısı (M.S. 13-14 yy.) ve son dönemde Cumhuriyet Dönemi (1940) evinin inşa edilmiş olması muhtemeldir. *Latrinaların* kullanım sürecinin uzun bir zaman dilimine yayılmasının sebebi, kentte bulunan kamu yapılarının merkezinde, önemli bir konumda bulunmasından kaynaklı olmalıdır. Erken Bizans Dönemi sonunda kentteki küçülmeye bağlı olarak bu alan da terk edilmiş olmalıdır.

1. 2. 2 20SS1 (Tapınak-2) Numaralı Alanda Yapılan Çalışmalar

Stratonikeia Antik Kenti içerisinde, Kuzey ve Batı caddelerinin birleşme noktasına yakın bir yerde bulunan alanda çalışmalara devam edilmiştir. Burada ayakta duran kapı sövelerinin bir tapınağa ait olabileceği düşünülmekle birlikte, bu kesin olmadığı için 2019 yılında 19SS1 koduyla başlayan çalışmalar, kamulaştırmaların tamamlanması sonrasında, 2020 yılında 1136, 1137 ve 1138 numaralı parsellerde de genişletilmiştir.

Geçtiğimiz yıl 1136 numaralı parselde yapılan çalışmalarda tespit edilen mozaik zemin döşemesinin güneye ve doğuya doğru devam edip etmediğini kontrol etmek amacıyla seviye indirme ve genişletme çalışmaları yapılmıştır. Yapılan çalışmalarda, ayaktaki kapının ön bölümünde ve postamentli kaidelerin arka kısmındaki alanda kazılan yerde L biçiminde mozaiklerin devam ettiği, burada zaman içerisinde tamirat ve güçlendirmelerin yapıldığı belirlenmiştir. Şimdilik doğuya doğru 6,30m. uzunluğundaki bölümün kazısı yapılmıştır. Bu kısım tamamen açıldığında, mozaikli döşemenin açık kısmı güneye bakacak şekilde, II biçiminde tamamlanacağı düşünülmektedir. Mozaiklerin güney bitişiğinde, her iki kenarda dörtgen paye ve arasında sütunlara ait olmak üzere toplam 6 ayrı taşıyıcıya ait olan postamentli kaidelerin, batıdan 4 tanesi ve bunun güneyindeki havuz düzenlemesi açığa çıkarılmıştır (Resim: 9). Postamentli kısmın batısında, mozaikli bölüme geçişi sağlayan bir kapı eşiği *in-situ* olarak bulunmuştur. Girişin güneyinde ise 2,22m.x2,70m. ölçülerinde, 495,70m. kot seviyesinde pışmış toprak zemin döşemesine rastlanmıştır.

21 Ayrıca bu dönemde Stratonikeia'daki yerleşim alanlarında ciddi bir küçülmenin varlığı da yapılan kazılardan anlaşılmaktadır (Söğüt 2018, 435).

22 Erim 1986, 34-35.

Çalışmalar sırasında, taşıyıcı ve üst yapı elemanlarına ait mimari blokların bir bölümü *in-situ*, bir bölümü depremde düştüğü gibi, bir kısmı da sonraki dönemde ikinci kullanım olarak ele geçirilmiştir. Sondaj alanının batıya doğru genişletilmesi sonucunda, son zamanlara kadar kullanılan tarlaların kenarlarına toplanmış taşlar ve bu toplama taşlarla örülmüş tarla sınır duvarları ile sulama kanalları da tespit edilmiştir (Resim: 9). Bu sulama kanalları yapılırken aynı kottaki yapılara da zarar verildiği görülmüştür. Kanal kapaklarının ara boşlukları küçük moloz taşlarla kapatılarak, derzleri kireç katkılı harçla sıvanmıştır. Kanalin güneyde bahçe duvarı altından ve kuzeyde ise kesit altına doğru devam ettiği anlaşılmıştır. Aşamalı olarak buradaki döküntü taşlar tamamen elden geçirilerek ayıklanmıştır. Aynı seviyelerde *in-situ* olarak duran ve bir yapıya ait olduğu kesin olan duvarlar da tespit edilmiştir. Bu kalıntılar alt seviyelere inildiğinde yapıların en azından belirli bir seviyede sağlam olarak ele geçirileceğini göstermektedir.

1136 ve 1137 numaralı parsel alanı içerisinde yapılan kazı çalışmaları sırasında pişmiş toprak (kandil aparatı, ağırlık ve ağırşak), bronz (halka, zincir parçası, sikke), demir (obje, çivi, dağlayıcı, halka, bıçak, tıp aleti, ok ucu), gümüş (küpe), nikel (sikke), kemik (saç iğnesi) cam (fal taşı) malzemelerden oluşan eserler tespit edilmiştir. Kazı alanı içerisinde ele geçen bu eserler M.Ö. 2-Miladi 1909 tarih aralığını vermektedir. 498,29m. kot seviyesinde kazı çalışmasına başlanılmış ve aşamalı olarak kazılarak “L” şeklindeki mekân zemininde 495,42m. kot seviyesine inilmiştir.

Düştüğü gibi bulunan ve bu yapıya ait olan mimari bloklardaki bezeme işçiliğinin, kent içindeki farklı ve en zengin uygulamaları göstermesi, devşirme olarak alanda bulunan yazıtlardaki isim listesi ve bilgiler burasının bir kült yapısı olabileceğini doğrular niteliktedir. Mimari bezemeler M.S. 2. ve 3. yy. lara tarihlenmektedir.

1. 2. 3 Tiyatro Üst Terası Kazıları

Stratonikeia Antik Kenti’nin güneyinde yer alan, Augustus-İmparatorlar Tapınağı’nın kuzey *temenos* duvarının kuzeybatısı ile tiyatro üst *kaveası* arasında bulunan ve 2013 yılında yapılan çalışmalarla 1,67m.x2,58m.lik kısmı ortaya çıkarılmış olan doğu-batı uzantılı su tahliye kanalının batıda tamamının ortaya çıkartılması ve temizliğinin yapılması amacıyla sondaj çalışmalarına başlanılmıştır. Kayrak taş ve kireç harç ile örülmüş olan su tahliye kanalının 30m.lik kısmının üst kapak taşları açılmıştır. Açılan kısımda kapak taşı olarak 11 adet mimari blok ve blok parçası ile moloz taşların kullanıldığı tespit edilmiştir.

Alanda yer alan kanalın duvarları kayrak taş ve kireç harç ile örülmüş olup, ölçülebilen genişliği 0,47m. derinliği ise 0,43m. olarak belirlenmiştir. Çalışmalar doğudan batıya doğru ilerleyerek devam etmiştir. Kanal batıya doğru ilerledikçe kanal içi eğimin giderek düştüğü ve kolay bir akış sisteminin sağlanmış olduğu görülmüştür. Söz konusu eğimin oranı yaklaşık %4 olarak ölçülmüştür. Üst kısımda yer alan kapak taşlarının büyük boyutlu kayrak taşlardan ve devşirme mermer mimari blok ve blok parçası ile oluştuğu belirlenmiştir (Resim: 10). Bunlar arasında, Dor düzene ait sütun gövdesi tambur parçası ve Dor başlığı ile üst ve alt

yapıya ait mimari blok parçaları bulunmuştur. Çalışmalar sırasında ikinci defa kullanılmış olarak ele geçirilen Dor başlıklarının ve sütun gövde kısmının farklı ölçülerde olmasına rağmen, hepsinin üç sıra *anulet* ve 20 Dorik yive sahip oldukları görülmektedir.

Kanal üzerinde kapak taşı olarak sütun kaidesi, sütun gövdesi, Dor sütun başlığı ve *geison-sima* blokları kullanılmıştır. Kanalin batı bölümünde, mimari bloklardan oluşan kapak taşlarının devamında kayrak taşları da yer almaktadır. Batıda, teras duvarına daha yakın ve tiyatrodan daha uzak mesafede kanalın ucunun dışa çıkan kısmı tespit edilmiştir.

Çalışmalar sonunda kanal üzerinde 2x30m. uzunluğundaki alanın kazısı yapılmış olmakla birlikte, tiyatro hizasından sonraki bölümün üzeri kapak taşlarına kadar tamamen açılmamıştır. Kanal içinde daha doğudan su ile gelmiş olan döküntü taşlar bulunmakla birlikte, yağışlı havalarda kanalın aktif olarak çalıştığı ve üst teraslardan gelen suyu tiyatronun dışına aktardığı görülmüştür.

Kazılarda ele geçirilen ve kanal üzerinde tekrar kullanılan mimari blokların 2013 yılında kazısı yapılan Augustus-İmparatorlar Tapınağı'nın kuzeyindeki portiğe ait olduğu belirlenmiş, bloklar kendi türlerine göre karşılaştırılarak, ölçülerinin birbirlerini tuttuğu görülmüştür. Kanalin kapağında kullanılan portiğe ait mimari blokların M.S. 139 yılında gerçekleşen depremde sonra zarar gören mimari bloklar olduğu, tahribata uğramalarından dolayı da *portikte* tekrar kullanılmayıp, kanal kapaklarında ve farklı yerlerde devşirme malzeme olarak işlev gördüğü belirlenmiştir.

Bu kanalın, tapınak terası ve bu çevreden gelen özellikle yüzey suyunun tiyatro *kaveası* dışına boşaltılmasını sağladığı ve böylece gelen sulardan tiyatroyu korumuş olduğu kesinleştirilmiştir. Tiyatronun batı üst bölümünün su akıntısı, oluşturulan eğim ile tiyatronun güneybatı yönünde, yapının *analemna* duvarı dışına verilmiştir. Kanalda her iki yan duvar yüzeyleri ve zeminin, içinde tuğla parçacıklarının da bulunduğu bir kireç harcı ile sıvanmış olması, burada yalıtıma büyük önem verilmiş olduğunu göstermektedir. Muhtemelen M.S. 365 yılı depremi sonrasında bu kanalda da kırılmalar meydana gelmiş ve kırılma ile tıkanıklık nedeniyle suyun bir bölümü tiyatro içine sızmış olmalıdır.

Yapılan temizlik sonrasında kanalın tekrar eski işlevine dönmesi sağlanmıştır. Tiyatronun *kaveası* iç bölümünde kayma olmasına rağmen, aynı cephenin dış kısmında, Hellenistik Dönemden itibaren hiçbir oynama veya yıkılma olmamıştır. Bu da tiyatronun dış kısmının her dönemde sağlam olarak kaldığını göstermektedir. Batı yönde daha net bir şekilde takip edilen bu kanalın, tiyatronun doğu üst kısmında da yapılmış olabileceği düşünülmüş olmakla birlikte, bu bölümün üzeri açılmadığından, kanalın şekli ve güzergahı kesinleştirilememiştir.

1. 2. 4 Lagina Propylonun Güneyindeki Çalışmalar (20LS1 ve 20LS2)

Lagina Hekate Kutsal Alanı'nda yapılacak olan çalışmalar öncesinde alan içerisinde yer alan *propylon*, altar, kilise, tapınak ve *stoaların* çevresinde yetişen otlar ve yağmur sularıyla akan topraklar temizlenerek alan kazı çalışmalarına uygun hale getirilmiştir.

Lagina Hekate Kutsal Alanı'nın tamamında gerçekleştirilen temizlik sonrasında, kutsal alanın güneybatısında, 19LY1 numaralı yapının batısında, yüzeyde görülen bloklar sebebiyle 5,00m.x5,00m. ölçülerinde sondaj alanı belirlenmiş ve 20LS1 numarası ile adlandırılmıştır. Kazılarda bulunan blokların tamamını açığa çıkarmak amacıyla alan 6,00m.x7,00m. ölçülerinde genişletilmiş ve topografik eğime bağlı olarak batıda toprak üst seviyesinden 0,70m. -1,16m. arasında değişen derinliğe inilmiştir.

Alandaki seviye indirme çalışmaları sırasında bronz sikkeler, az sayıda seramik parçaları ve mimari elemanlar açığa çıkarılmıştır. Kazı alanı içerisinde ele geçirilen sikkeler M.S. 337-340'tan Osmanlı Dönemine kadar olan tarih aralığını vermektedir. Çalışmalar sonucunda ortaya çıkarılan mimari blokların, Lagina Hekate Kutsal Alanı'nın güney *stoas*ına ait olması ve sonraki dönemde buraya taşınmış olmaları kuvvetle muhtemeldir.

20LS1 numaralı kazı alanının kuzeybatısında yüzeyde görünen mimari blokların devamının var olup olmadığını tespit etmek amacıyla, yüzeydeki blokları da içerisine alacak şekilde 5,00m.x5,00m. ölçülerinde 20LS2 numaralı sondaj belirlenmiş ve çalışmaların ilerleyişi ve ele geçirilen mimari kalıntılara göre alan genişletilmiştir. Burada 9,00m.x10,00m. genişliğe ve toprak üst seviyesinden 0,70m.-1,25m. derinliğe kadar inilmiştir.

İlk tespitlere göre bulunan kalıntıların kemerli bir yapı ve bundan sonraki dönemlerine ait kullanımlar olduğu anlaşılmıştır. Çalışmalar sırasında toprak üst seviyesinden 1,25m. derinlikte 0,32m.x1,06m. ölçülerinde zemin mozaığına rastlanmıştır. Zemin mozaığı, beyaz ve siyah tonlarda 1,7cm.x2,1cm. değişen *tessera* ölçülerine sahiptir ve 1 numaralı duvarın alt seviyesinden güney ve batı yönde kesit altına doğru devam etmektedir.

Çalışmalar sırasında bronz sikke, kemik iğne, cam fal taşı, mermer adak altarı ve mimari bloklar ile seramik parçaları ele geçirilmiştir. Kazı alanında tespit edilen bu eserler M.Ö. 1-M.S. 5. yy. tarih aralığını kapsamaktadır. Yapının tamamının zemin seviyesine ulaşamamış ve planı çıkarılamamış olmakla birlikte, ilk tespitlere göre yapının deprem dolayısı ile ciddi bir tahribata uğradığı anlaşılmıştır.

1. 2. 5 Lagina Propylon ve Giriş Yapısı Çalışmaları

Kutsal alanın güneybatısında, Stratonikeia'dan gelen kutsal yolun kutsal alana ulaştığı ve Lagina'nın "tören kapısı" işlevine de sahip olan *propylon*da kazı çalışmaları yapılmıştır. Burada ziyaretçilerin kolay bir şekilde *propylon*a ulaşmalarını ve buradan başlayarak kutsal alanı gezmelerini sağlamak amacıyla kazı ve alan düzenlemesi yapılmıştır (Resim: 11). Bu çalışmalar sırasında ele geçirilen blokların buluntu yerleri plana işlenerek, tasnif alanına taşınmıştır. Çalışmalar sırasında dörtgen formlu altara ait yazıtlı parça, bunun yanı sıra Roma Dönemine ait sikke, 1948 yılına ait kuruş ve seramik ile Korinth ve Lakonian tipinde, *stroter* ve *kalypter* çatı kiremiti parçaları ele geçirilmiştir.

1. 2. 6 Lagina Güney Pylon Çalışmaları

Lagina Hekate Kutsal Alanı'na girişi sağlayan diğer bir kapı, alanın güneyinde bulunduğu için güney giriş anlamına gelen “Güney Pylon” olarak adlandırılmıştır. 2011 ve 2015 yıllarında toprak yüzeyinde bulunan ve üzerinde “Menestes” yazısı olan sövenin çevresinde başlatılan çalışmalar sırasında tespit edilen ve güney *stoaya* ait olan duvar sırası ortaya çıkartılmıştır. İlerleyen çalışmalarda güney *pylonun stylobat* seviyesine ulaşılmış ve güney *stoanın* duvarına entegre edilerek, bu duvardan güneye doğru çıkıntı yapacak şekilde, yüksek bir podyum üzerine inşa edildiği görülmüştür²³. Alanın batı, doğu ve güney yönlerine doğru genişletilen çalışmalarla yapının genel planı ve mimari blokları ortaya çıkarılmıştır. Burada giriş *peribolosa* dıştan eklenmiştir. Güneydeki eğimli arazi ile giriş arasındaki kod farkı nedeniyle oluşan yüksek altyapının ön cephesinde çıkış olmayıp, güney *stoaya* ulaşım doğu ve batıdaki basamaklarla sağlanmıştır (Resim: 12).

Tamamı mermerden²⁴ inşa edilmiş olan *pylona* ait blokları tespit etmek amacıyla devam eden kazılarda, blokların güneye doğru devrildikleri anlaşılmıştır. Daha önce yapılan çalışmalar ile elde edilen veriler ışığında kapının Dor düzeninde, *tristylus prostylos* planlı ve iki girişli olduğu tespit edilmişti.

2020 yılı içerisinde yapılan kazılar sonucunda 19m.x9m. genişliğinde bir çalışma alanına ulaşılmış olan alanın doğu ve güney kısımlarında yer alan ve daha önce ortaya çıkarılan mimari blokların tasnif alanına kaldırılması için çalışmalara başlanmıştır. Açığa çıkarılmış olan söve ve *ante* blokları ile Dor düzenine ait sütun tamburları, *arşitrav*, *triglif-metop* ve korniş blokları numaralandırılmış ve tasnif alanına taşınmıştır. Restitüsyon çiziminde kullanılması ve restorasyon uygulamasına altlık oluşturması amacıyla, tasnif alanına taşınan blokların, zemin üzerinde geçici anastylosisi yapılmıştır (Resim: 12).

Güney *pylonun* doğu ve güney kısımlarında yapılan seviye indirme çalışmaları sırasında sikke, ağırlık, bronz ve demir objelerin yanı sıra *unguentarium* ve seramik parçalarına rastlanmıştır.

23 Güney *Stoa*'da şu ana kadar herhangi bir kazı çalışması yapılmamıştır. Burada bir *stoanın* varlığını yüzeyde yer alan Dorik mimari elemanlar ve Güney *Propylon*'un kazısında tespit ettiğimiz duvar yardımıyla anlayabiliyoruz. Yüzeyde bir hat boyunca takip edilebilen mimari elemanların detaylarından anlaşıldığı kadarıyla yapı, Kuzey ve Doğu *Stoa* ile beraber planlanmıştır. Bu konudaki değerlendirmeler için bkz. Tırpan – Söğüt 2005, 36-39, Pl. 1; Büyükozer 2015, 67-87; Söğüt 2019, 254-255.

24 Arkaik ve Klasik dönemlerde *propylon*ların yapı malzemesi genellikle kireçtaşıydı. Hellenistik Dönem ile birlikte *propylon*ların inşasında kireçtaşının yanı sıra mermer de yapı malzemesi olarak kullanılmaya başlanmıştır (Carpenter 1970, 188, 190, 195).



Resim 1: Tapınak Terası ve tiyatro.



Resim 2: Pişmiş toprak ekmek damgası.



Resim 3: Kuzey Şehir Kapısı ve Kuzey Sütunlu Cadde'nin hava fotoğrafı.



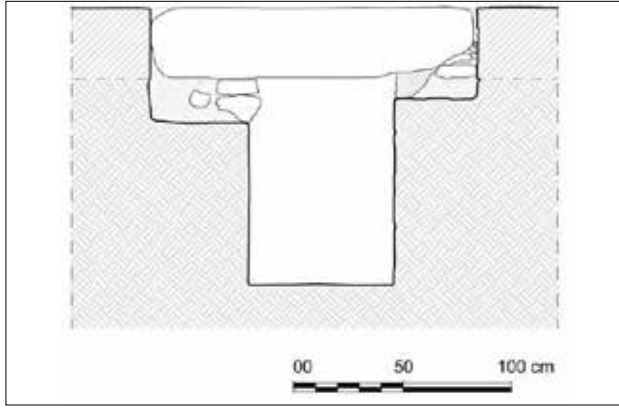
Resim 4: Kuzey Sütunlu Cadde kenarında üst örtü uygulaması.



Resim 5: Kuzey Sütunlu Cadde kanalizasyon kapaklarının kaldırılmış hali.



Resim 6: Kuzey Sütunlu Cadde kanalizasyonu üzerine yürünebilir temperli cam ve demir ızgara zemin.



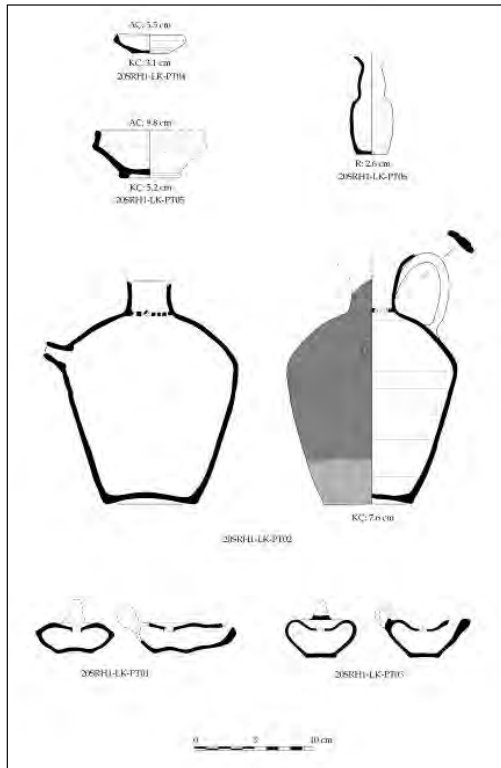
Çizim 1: Kuzey Sütunlu Cadde kanalizasyonunun kesit çizimi.



Çizim 2: Kanal içinde bulunan M.S. 4-5. yy. seramikleri.



Resim 7: 2020 Yılı, çalışmalar sonrası *latrina* ve lahit koridorunun görünümü.



Çizim 3: Lahit koridorunda tespit edilen eserler.



Resim 8: Lahit koridorunun görünümü.



Resim 9: Çalışmalar sonrasında alanın hava fotoğrafı.



Resim 10: Kanal kapağı mimari bloklar ve kayrak taşların karışık kullanımı.



Resim 11: *Propylon* ve Giriş Yapısı'nın çalışma sonrası genel görünümü.



Resim 12: Güney *Pylon* 'a ait önde altyapı ve arkada üst yapı blokları.



Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü